

УДК 341.1

Г. В. Озернюк
к. ю. н., адвокат

МІЖНАРОДНІ ДЖЕРЕЛА СТРАХОВОГО ПРАВА КРАЇН ЄС

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, положення якої наголошують на зближенні сторін у різних сферах на основі спільних цінностей, у тому числі посиленні економічних і торговельних відносин з метою входження України до внутрішнього ринку Європейського Союзу, зумовлює необхідність вивчення тенденцій інтеграції правових норм країн – учасниць ЄС.

Розвиток міжнародних відносин та світової економіки, процеси входження та інтеграції України до системи світових господарських зв'язків зумовлюють необхідність розвитку страхового ринку з урахуванням світового досвіду та національних особливостей.

Посилення інтеграційних процесів на міжнародному і регіональному рівнях потребують створення єдиного правового поля з метою поліпшення та зміцнення економічних зв'язків та посилення інтеграційних процесів у майбутньому.

На теперішній час багато науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, присвячують свої праці страхуванню та вивчають як економічну, так і правову сторону цієї категорії. Страховим правовідносинам присвячені праці В. Базилевича, М. Клапківа, С. Осадця, А. Поддєрьогіна, В. Райхера, Л. Рейтмана, Б. Топорніна, К. Турбіна, В. Шахова та ін.

Метою статті є виявлення проблем і перспектив розвитку шляхів законодавчого врегулювання страхових правовідносин в країнах ЄС на міжнародному рівні, вивчення системи джерел страхового права країн ЄС.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбулося в два етапи. Перший етап відбувся 21 березня 2014 р.: під час позачергового саміту «Україна – ЄС» було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту. Зокрема, підписані преамбула, стаття 1, розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди.

На саміті українською стороною також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди 266 про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р., будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України.

Другий етап відбувся 27 червня 2014 р.: у ході засідання Ради ЄС Президентом України, керів-

ництвом Європейського Союзу та главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС була підписана економічна частина Угоди: розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ.

Згадані процеси взаємодії України та держав – членів Європейського Союзу, інтернаціоналізація виробництва, а також необхідність подолання перешкод для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів та робочої сили вимагають від міжнародної спільноти створення відповідних правових конструкцій для упорядкування усіх цих відносин.

Тому в українському суспільстві актуалізуються питання функціонування, взаємодії та правового забезпечення національних ринків договірних сторін в умовах дії Угоди про асоціацію. Насамперед це стосується фінансового напрямку, який у більшості країн з ринковим господарством є стратегічною галуззю економіки і цільним ланцюгом.

Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і є стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.

Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС [1].

Право Євросоюзу тісно взаємодіє з міжнародним правом. Органічний зв'язок між ними зумовлений тим, що норми міжнародного права становлять основу правової системи Євросоюзу. Проте така взаємодія іноді супроводжується конфліктами, що спричинені кількома факторами.

З одного боку, інститути інтеграційного об'єднання і насамперед Суд ЄС роблять усе можливе, щоб забезпечити умови для автономного функціонування права Євросоюзу, мотивуючи це необхідністю створення єдиних правил для всіх

суб'єктів, які діють на спільному ринку. З цією метою оголошується про автономію правової системи Євросоюзу щодо міжнародного права.

З іншого боку, саме право Євросоюзу являє собою складну систему юридичних норм, частина якої – це норми міжнародного права, закріплені в установчих договорах про Євросоюз, договорах про приєднання нових держав до цих об'єднань, угодах, укладених ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права. Інша частина правової системи ЄС – це норми, закріплені в актах інститутів Євросоюзу, які суттєво відрізняються за своєю природою від актів традиційних міжнародних організацій. Це може створювати проблеми щодо відповідності положень таких актів нормам міжнародного права.

Взаємодію міжнародного права з правом Євросоюзу значною мірою визначають також такі фактори, як розподіл договірної компетенції між ЄС та державами-членами і пов'язане із цим існування двох груп міжнародних угод, які по-різному впливають на правопорядок Євросоюзу: угод, укладених ЄС, та таких, що укладаються державами-членами з іншими суб'єктами міжнародного права.

Зокрема, є сфери регулювання зовнішніх зносин, які перебувають у виключній компетенції ЄС завдяки передачі державами-членами частини своїх повноважень Союзу. В інших сферах існує спільна компетенція Співтовариства та держав-членів. Наявні також сфери, у яких ЄС має доповнюючу компетенцію. Нарешті, є сфери, у яких держави-члени самостійно здійснюють свої зовнішні повноваження, хоча наслідки таких дій з боку держав-членів теж можуть впливати на правопорядок Євросоюзу [2].

Початком інтеграційного процесу формування єдиного страхового простору на території Європи й однакового страхового законодавства стало укладення в березні 1957 р. у Римі договору, який закріпив принципи, визначив основи інтеграційного публічно-правового регулювання різних сфер діяльності у країнах ЄС. Римський договір став базисним актом, що дав змогу сформувавши право країн ЄС, складовою частиною якого є комплекс директив, котрі містять норми, що регулюють суспільні відносини у сфері страхування. Важливим завданням європейської економічної інтеграції є створення єдиного страхового ринку, метою якого є забезпечення свободи просування страхових послуг, капіталу та страхових брокерів, що сприятиме розвитку конкуренції та зростанню ефективності роботи страхових компаній. Однак формування спільного ринку у сфері страхування не може бути швидким. Більше того, для цього слід здолати перепони, обумовлені наявними відмінностями страхових секторів різних країн, а саме:

– нормативно-правові основи страхової діяльності та системи страхового нагляду, що зумовлені національними особливостями;

- рівень і якість пропонованих страхових продуктів;
- умови діяльності страховиків;
- рівень страхової культури населення та ін.

З урахуванням цих причин виділилися основні напрями формування єдиного страхового ринку:

- а) гармонізація страхового законодавства;
- б) забезпечення свободи діяльності страховиків у всіх країнах ЄС.

Керівник і координатор цієї діяльності – Європейський комітет зі страхування, у якому представлені всі національні спілки та асоціації страховиків [3,10].

Створення єдиного європейського страхового ринку базується на принципах, які передбачають вільну можливість створення філій усередині країн ЄС для будь-якої з країн-членів. Крім того, європейські страхові компанії мають право вільно надавати страхові послуги в межах ЄС без обов'язкового створення філії [4].

У країнах ЄС вироблено єдині норми, у т. ч. фінансово-правові, що регулюють відносини у сфері страхування, і функції державного регулювання страхової діяльності: єдиний порядок формування страхових резервних фондів; правила розміщення коштів страхових резервних фондів; процедуру ліцензування страхової діяльності, у т. ч. контроль за фінансовим станом; норматив співвідношення між активами й зобов'язаннями страхової організації (маржа платоспроможності); форми і строки надання бухгалтерської та статистичної звітності; порядок реєстрації страхових брокерів; порядок призупинення й відкликання ліцензій на право здійснення страхової діяльності; реєстр страхових організацій [5].

Будучи комплексною галуззю права, страхове право ЄС є сукупністю юридичних норм, які «прийняті й застосовуються у зв'язку з утворенням і функціонуванням загального страхового ринку в межах європейських співтовариств і Європейського Союзу на основі та відповідно до установчих договорів і загальних принципів права».

Слід зазначити, що поняття системи права ЄС – це поняття системи європейського права, яке, у свою чергу, є сукупністю двох взаємопов'язаних правових підсистем – інтеграційного права і національного законодавства. Таким чином, норми національного права є складовою частиною (підсистемою) європейського права. Дискусійним залишається питання включення норм національного страхового права держав – членів ЄС в систему страхового права ЄС. З одного боку, національні законодавства багато в чому автономні, самостійні та значною мірою відрізняються один від одного, з іншого – є досить великий обсяг одноманітно врегульованих за допомогою інтеграційного права норм.

Предметом страхового права ЄС слід вважати не тільки страхові правовідносини, але також і відно-

сини, що складаються з приводу формування єдиного ринку страхових послуг на території ЄС.

Питання методів правового регулювання права ЄС також неоднозначне.

Метою створення страхового права ЄС стало забезпечення основоположних принципів Римського договору:

- відповідно до принципу свободи установи (ст. 52 Римського договору.) страхова компанія, яка перебуває в одній державі – члені ЄС, має право засновувати дочірню компанію або філію в іншій державі – члені ЄС;

- відповідно до принципу свободи надання послуг (ст. 59 Римського договору.) страхова компанія, яка перебуває в одній державі – члені ЄС, має право надавати свої послуги в іншій державі – члені ЄС, не будучи заснованою у другому державі;

- принцип свободи руху капіталу (ст. 67 Римського договору.) стосовно страхового права ЄС означає право страхових компаній вільно інвестувати свої кошти на території будь-якої держави – члена ЄС.

Процесу створення єдиного страхового ринку перешкождали серйозні відмінності в національних страхових законодавствах держав – членів ЄС. Насамперед це пов'язано з відмінностями правових систем – романо-германської та англо-саксонської (Великобританія), де право прецеденту робить страхове законодавство менш систематизованим. Але і в країнах континентального права відмінності в регулюванні страхових правовідносин були суттєвими.

Страхове право ЄС містить норми адміністративного, фінансового та цивільного права. І в кожній з держав – членів ЄС спостерігалися відмінності в національному страховому законодавстві у сфері регулювання адміністративно-правових (регулювання нагляду), фінансово-правових (регулювання оподаткування і формування страхових резервів) і цивільно-правових (регулювання договору страхування) відносин.

Так, найбільш суттєві відмінності стосувалися адміністративної складової страхового законодавства. Зокрема, нагляд за здійсненням страхової діяльності в різних країнах здійснювався по-різному. У Великобританії йшлося виключно про фінансовий контроль за страховими товариствами, тоді як у країнах континентальної Європи нагляд здійснювався і за умовами страхування, і за порядком формування страхових тарифів. Крім того, в різних країнах нагляд здійснювався за різними видами страхування (наприклад, у Франції – за всіма видами страхування, в Німеччині – за більшістю, а в Бельгії виключно за страхуванням життя і страхуванням від нещасного випадку на виробництві).

Що стосується регулювання фінансових правовідносин у страховому праві держав – членів ЄС, то відмінності стосувалися насамперед різних ставок

податку на прибуток страхових організацій. Таким чином, оподаткування страхування регулюється національним законодавством держав – членів ЄС, що створює нерівні конкурентні умови здійснення страхової діяльності в різних країнах ЄС.

У сфері цивільно-правового регулювання відмінність перш за все стосувалася договорів страхування, а саме таких аспектів, як джерела, форма і ступінь обов'язковості. Так, у країнах континентальної Європи договір страхування регулювався окремими законодавчими актами: у Німеччині це Закон про страхування 1908 року, у Великобританії – судові рішення. У Великобританії, на відміну від інших країн, письмова форма договору була обов'язковою тільки для морського страхування (Закон про морське страхування 1906 р.), а ступінь імперативності положень визначалася сторонами [6].

Страхове право ЄС пройшло трикроковий шлях свого формування.

У 1973 р. були ухвалені директиви ЄС зі страхування життя (Директива 73/239/ЕЕС) і зі страхування життя в 1979 р. (Директива 79/267/ЕЕС), що заклали єдині правові основи страхування в ЄС. Ці директиви прийнято називати «директивами першого покоління». Вони були присвячені впровадженню на території держав – членів ЄС принципу свободи установи страхових організацій.

Вводилися однакові вимоги до заснування та ліцензування страхових компаній, встановлювалися мінімальні вимоги до платоспроможності страховиків, мінімального розміру статутного капіталу, для цілей ліцензування вводилася єдина класифікація видів страхування, що містить чотири класи страхування життя і 18 класів іншого страхування, ніж страхування життя.

Подальшим кроком на шляху розвитку європейського страхового законодавства стало прийняття «директив другого покоління». Основною метою цих директив стало впровадження принципу свободи надання послуг на території держав – членів ЄС.

Усувалися найбільш істотні відмінності в системах державного нагляду за страховою діяльністю, запроваджувалися єдині принципи для оцінки фінансового стану страхових компаній, вводилася «єдина ліцензія» для страхування певних категорій ризиків, встановлювалися правила щодо вибору права, що застосовується до договору страхування, вводився поділ ризиків на великі (large risks) і масові (mass risks).

У 1992 р. набули чинності «директиви третього покоління» по страхуванню іншому, ніж страхування життя (92/49/ЄЕС), і зі страхування життя (92/96/ЄЕС). Вони остаточно закріпили принципи свободи установи і свободи надання послуг, проголошені Римським договором 1957 р.:

- вводилася концепція «єдиного дозволу», передбачена також для кредитних організацій на

території держав – членів ЄС, для проведення страхових операцій, яка розвивала положення попередніх директив про «єдину ліцензію»;

– встановлювався принцип страхового нагляду з боку держави, де спочатку була заснована страхова організація незалежно від того, на території якої держава – члена ЄС здійснюється страхова діяльність;

– закріплювалося право страхувальника на вибір будь-якого страховика, зареєстрованого в будь-якій державі – члені ЄС, а також право страхових організацій на укладання договорів страхування в будь-якій із держав – членів ЄС.

Таким чином страхове право ЄС набуло теперішнього вигляду [6].

Висновки. Сфера страхового законодавства ЄС переживає складний етап свого розвитку: формування єдиного законодавчого простору з страхового права проходить під впливом норм національного законодавства, міжнародного права та законодавства, яке створюється саме Європейським Союзом.

Європейське страхове право містить норми національних законодавств країн – учасниць ЄС, відбувається проникнення норм права ЄС до національного законодавства країн – учасниць ЄС, яке іноді неможливо виділити чи поділити.

Таким чином, джерелами страхового законодавства ЄС є: міжнародно-правові норми, законодавство країн-членів ЄС, законодавство Євросоюзу. Останнє дає можливість зробити висновок про те, що страхове право ЄС – це сукупність інтеграційного страхового права.

У системі страхового права ЄС можна виділити три основні види норм:

– норми первинного права – положення установчих договорів, дія яких поширюється як на держави-члени, так і на фізичні та юридичні особи;

– норми вторинного права – приписи, обов'язкові для суб'єктів права ЄС, що є результатом правотворчості інститутів ЄС;

– норми третинного права, прийняті з метою реалізації установчих договорів.

Найбільш важливим є поділ норм страхового права ЄС за юридичною силою:

– установчі договори – норми, закріплені Римським договором 1957 р., стоять у першому ряду джерел страхового права ЄС, є свого роду Конституцією ЄС;

– директиви – основне джерело права ЄС.

– регламенти – юридично обов'язкові акти прямої дії;

– рішення – акти індивідуального характеру, обов'язкові виключно для адресатів;

– рекомендації – не є обов'язковим правовим актом, однак відображають позицію органів ЄС із тих чи інших питань;

– рішення Суду ЄС (Court of Justice), який має виняткову компетенцію в тлумаченні правових актів вторинного права, що видаються органами співтовариств, а також положень установчих договорів;

– міжнародні договори та конвенції.

Література

1. Заєць О.М. Реформування інституту страхування України з урахуванням положень угоди про асоціацію з Європейським Союзом / О.М. Заєць. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU>.

2. Татам А. Право Європейського Союзу : [підруч.] / А. Татам. – пер. з англ. ; ред. В.І. Муравйов. – К. : Абрис ; Будапешт : COLPI/OSI, 1998. – 423 с. // Право Європейського союзу і міжнародне право. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1228112848497/pravo/pravo_yevropeyskogo_soyuzu_mizhnarodne_pravo.

3. Лояк Ф. Єдиний страховий ринок: стан та перспективи / Ф. Лояк // IN RE. – 1999. – № 4. – С. 10.

4. Дегтяр А.О. Державне регулювання страхової діяльності у країнах ЄС / А.О. Дегтяр, Р.Г. Соболев. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol1/12-18.pdf>.

5. Топорнін Б.М. Європейське право / Б.М. Топорнін. – М. : Вид-во МАУП, 1998. – С. 54–104.

6. Ищенко Н.Г. Страховое право ЕС: система, источники, основные направления развития / Н.Г. Ищенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=4542:2015-05-28-11-51-44&catid=195:2013-02-04-08-49-35&Itemid=2.

Анотація

Озернюк Г. В. Міжнародні джерела страхового права країн ЄС. – Стаття.

Проаналізовані етапи формування європейського страхового права; виявлені витoki європейського страхового законодавства; надана характеристика системі джерел страхового права ЄС.

Ключові слова: страхові правовідносини, джерела страхового права ЄС, міжнародно-правове регулювання.

Аннотация

Озернюк Г. В. Международные источники страхового права в странах ЕС. – Статья.

Проанализированы этапы формирования европейского страхового права; выявлены истоки европейского страхового законодательства; дана характеристика системе источников страхового права ЕС.

Ключевые слова: страховые правоотношения, источники страхового права ЕС, международно-правовое регулирование.

Summary

Ozernyuk G. V. International sources of insurance law in the EU countries. – Article.

The stages of the European insurance law formation are analyzed; European insurance legislation are revealed; the sources system characteristic of EU insurance law is given.

Key words: insurance legal relations, insurance law sources of EU, international legal regulation.